

IWONA KAŻMIERSKA

Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski,
10-561 Olsztyn, ul. Żołnierska 14

Propozycja utworzenia rezerwatu leśnego „Jary Lampasza” na Pojezierzu Mrągowskim

Obszar projektowanego rezerwatu „Jary Lampasza” o powierzchni ok. 80 ha położony jest na Pojezierzu Mrągowskim i należy do Nadleśnictwa Mrągowo. Zlokalizowany jest w odległości ok. 4 km na południowy wschód od miejscowości Sorkwity, w pobliżu kolonii wsi Jędrychowo (ryc. 1). Rozciąga się on wzdłuż wschodniego brzegu jeziora Lampasz, który stanowi strome wzniesienie moreny czołowej porośnięte lasem i rozcięte dwoma jarami o charakterze dolin wciosowych. Biegną one prostopadle w stosunku do linii brzegowej jeziora Lampasz. Kompleks leśny przy wschodnim brzegu jeziora stanowi główny obiekt ochrony w projektowanym rezerwacie, natomiast drugorzędna, choć również istotną w tym przypadku rolę, odgrywa ochrona krajobrazu, na który składa się polodowcowa rzeźba terenu.

Walory florystyczne

Inwentaryzacja przeprowadzona w 2000 r. na obszarze projektowanego rezerwatu wykazała obecność około 100 gatunków roślin naczyniowych. Do gatunków chronionych, występujących w rezerwacie należą: orlik pospolity *Aquilegia vulgaris* i wawrzynek wilczelyko *Daphne mezereum*, objęte ochroną ścisłą, oraz kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, konwalia majowa *Convallaria majalis*, kruszyna pospolita *Frangula alnus* i przytulia wonna *Galium odoratum*, objęte ochroną częściowo-

wą. Na szczególną uwagę zasługują: wiaz górski *Ulmus glabra* reprezentowany przez dorodne, zdrowe okazy, klon jawor *Acer pseudoplatanus* występujący na północno-wschodniej granicy swojego zasięgu, czerniec gronkowy *Actaea spicata* – gatunek niezbyt częsty w kraju, występujący dość licznie w projektowanym rezerwacie oraz łuskiwnik różowy *Lathraea squamaria* – tworzący zwarte, duże płaty. Większość oznaczonych gatunków roślin naczyniowych należy do dwóch podelementów: śród-kowoeuropejskiego i eurosyberyjskiego.

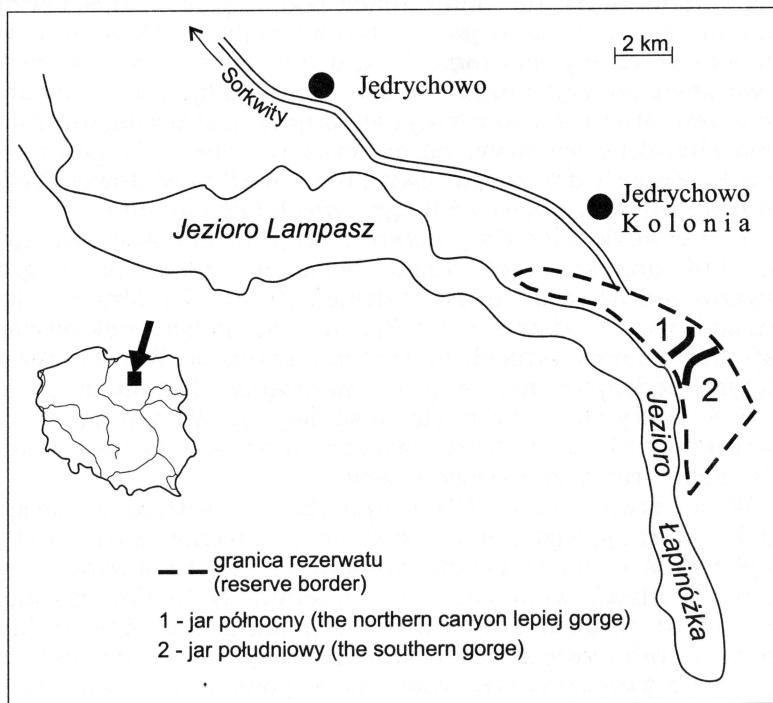
Na terenie projektowanego rezerwatu został wyróżniony jeden główny zespół leśny – grąd *Tilio-Carpinetum*, który w wielu miejscach wykazuje cechy naturalne lub prawie naturalne. W obrębie tego zespołu wyróżniają się dwa warianty: z wiazem górskim i wariant z klonem zwyczajnym *Acer platanoides*. Warstwę drzew tworzy tu drzewostan liściasty reprezentowany przez: lipę drobnolistną *Tilia cordata* i grab zwyczajny *Carpinus betulus* (wyraźnie dominujące pod względem ilościowym) oraz mniej liczne: klon jawor, dąb szypułkowy *Quercus robur* i topola osika *Populus tremula*. Gatunki te występują również w warstwie podszytu oraz w runie, co wskazuje na odnawianie się drzewostanu. Runo rozwija się bujnie, jest wielogatunkowe i ma charakter grądowy, na co wskazuje obecność gatunków wyróżniających dla grądu: gwiazdnicy wielkokwiatowej *Stellaria holostea* oraz gajowca żółtego *Galeobdolon luteum*.

W wariantcie *Tilio-Carpinetum* z wiazem górskim występują, obok dominującego wiazu, liczne w drzewostanie: grab zwyczajny oraz topola osika (gatunek pionierski). Mniejszy jest udział brzozy brodawkowatej *Betula pendula* (gatunek pionierski) oraz jesionu wyniosłego *Fraxinus excelsior*. W słabo rozwiniętym podszyciu rośnie grab zwyczajny. Natomiast runo, o 90% pokryciu, rozwija się dość bujnie. Występują w nim gatunki wyróżniające grąd: gwiazdnica wielkokwiatowa i gajowiec żółty oraz liczne siewki drzew.

W warstwie drzew *Tilio-Carpinetum* w wariantcie drugim obok dominującego klonu zwyczajnego równie licznie występuje topola osika (gatunek pionierski), dąb szypułkowy oraz brzoza brodawkowata (gatunek pionierski). Natomiast mniejszy jest udział gatunków wyróżniających dla grądu: lipy drobnolistnej i grabu zwyczajnego. Klon zwyczajny, lipa drobnolistna oraz grab zwyczajny odnawiają się w podszyciu i runie. Runo o 90% pokryciu jest bardzo bogate w gatunki, wśród których są również: gwiazdnica wielkokwiatowa oraz gajowiec żółty.

W rezerwacie występuje forma regeneracyjna grądu, z drzewostanem młodym o dobrej kondycji, a także formy zdegradowane: *Tilio-Carpinetum* z posadzoną sosną zwyczajną *Pinus sylvestris* oraz sztuczna świerczyna na siedlisku *Tilio-Carpinetum*, będące efektem niewłaściwej gospodarki leśnej. Monokultury świerka oraz sosny, porastające obecnie potencjalne siedliska grądu, przyczyniają się do zakwaszenia gleby. Świadczy o tym obecność gatunków acidofilnych w runie, takich jak: malina właściwa *Rubus idaeus*, szczawik zajęczy *Oxalis acetosella*, siódmaczek leśny *Trientalis europaea*, borówka czarna *Vaccinium myrtillus*, pszeniec gajowy *Melampyrum nemorosum*, pszeniec zwyczajny *Melampyrum pratense*, jastrzębiec leśny *Hieracium murorum*, konwalijka dwulistna *Maianthemum bifolium*, konwalia majowa.

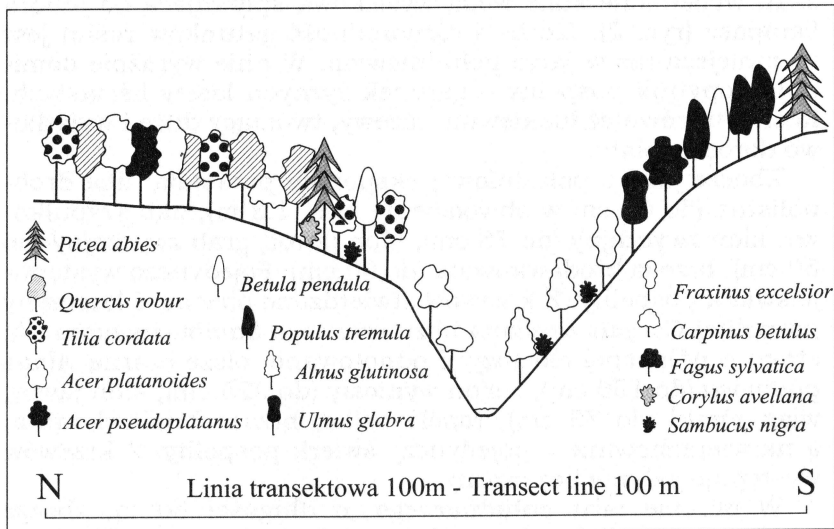
W runie zdegradowanych form grądu występują licznie siewki drzew charakterystycznych dla *Tilio-Carpinetum*: lipy drob-

Ryc. 1. Lokalizacja projektowanego rezerwatu "Jary Lampasza"
– Location of the proposed "Jary Lampasza" nature reserve

nolistnej, grabu zwyczajnego, dębu szypułkowego i klonu zwyczajnego, co wskazuje na sukcesję w kierunku grądu. Stopniowe usuwanie sosny i świerka powstrzymałoby proces degradacji gleby oraz przyspieszyłoby odnowienie się grądu na jego naturalnym siedlisku.

Formy zdegradowane grądu odcinają się wyraźnie od pozostałej części kompleksu leśnego obejmującej regeneracyjne formy tego zespołu. W miejscu, w którym kończą się formy regeneracyjne grądu a zaczynają się monokultury sosny i świerka, wytyczono umowną granicę południową rezerwatu. Jej przebieg pozostaje kwestią otwartą, uzależnioną od rozstrzygnięcia problemu, czy należy włączyć w obszar rezerwatu zdegradowane formy grądu, w których prowadzone byłyby zabiegi zmierzające do przebudowy składu gatunkowego drzewostanu na typowy dla *Tilio-Carpinetum*. Bezsporne są natomiast granice północna, wschodnia i zachodnia, wyznaczone zasięgiem *Tilio-Carpinetum* na wschodnim brzegu jeziora Lampasz (ryc. 1).

Ryc. 2. Przekrój poprzeczny przez jar południowy – Cross-section through the southern gorge

Walory krajobrazowe

Obszar projektowanego rezerwatu wykazuje cechy krajobrazowe charakterystyczne dla Pojezierza Mrągowskiego, wynikające w głównej mierze z polodowcowej rzeźby terenu. Tworzą ją liczne zagłębienia bezodpływowe, rynny jeziorne oraz łańcuchy moren czołowych (Kondracki 1994).

Projektowany rezerwat „Jary Lampasza” poprzecinany jest wąwozami o głębokości ok. 21,5 m. Brzeg jeziora stanowi strome zbocze wzniesienia moreny czołowej, które w całości porośnięte jest przez młody grąd. W wyniku działania wody pochodzącej z topniejącego lodowca powstały dwa jary, które rozcinają zbocze wzniesienia. Powolne wymywanie przez strumienie miękkiego materiału skalnego, które miało miejsce przez cały czwartorzęd, doprowadziło do ukształtowania obecnej postaci jarów, czyli dolin wciosowych (Klimaszewski 1995).

Jary są zróżnicowane zarówno pod względem ich ukształtowania, jak i roślinności.

Jar północny, o długości ok. 100 m, ma zbocza o wysokości 41 i 52 m oraz spadki dochodzące do 60°. Dno jest wąskie, szerokości zaledwie ok. 1 m, z luźnymi fragmentami skał, wypełnione stale wodą wysiękową spływającą do jeziora Lampasz (ryc. 2). Liczba i różnorodność gatunków roślin jest tu mniejsza niż w jarze południowym. W dnie wyraźnie dominuje kopytnik pospolity – gatunek żyznych lasów liściastych. Rośnie tu również łuskiewnik różowy, tworzący duże i wyjątkowo dorodne płaty.

Zbocze jaru o południowej ekspozycji porastają: lipa drobnolistna (do 60 cm w obwodzie na wys. 1,3 m), dąb szypułkowy, klon zwyczajny (do 75 cm), klon jawor, grab zwyczajny (do 60 cm), brzoza brodawkowata (do 90 cm). Pojedynczo występuje świerk pospolity. Z krzewów stwierdzono obecność leszczyny pospolitej *Corylus avellana* i bzu czarnego *Sambucus nigra*. Na stoku o północnej ekspozycji odnotowano: olszę czarną *Alnus glutinosa* (do 150 cm), jesion wyniosły (do 225 cm), klon jawor, wiaź górski (do 75 cm), topola osika, brzoza brodawkowata, a na wierzcholinie – pojedynczy świerk pospolity. Z krzewów występuje jedynie bez czarny.

W obrębie jaru południowego, o długości 80 m, zbocze o ekspozycji północnej ma nieznacznie większą wysokość (34 m) i nachylenie (50°) niż zbocze przeciwległe (wysokość 24 m; nachylenie 45°). Dno jest szersze niż w jarze północnym (ok.

5 m) i tylko okresowo obserwuje się w nim wodę wysiękową (ryc. 3). W dnie rośnie również, tak jak w przypadku pierwszego jaru, kopytnik pospolity. Na szczególną uwagę zasługuje występujący tu dość licznie czerniec gronkowy. Na zboczu o ekspozycji północnej jaru rosną: dąb szypułkowy (do 105 cm obwodu na wysokości 130 cm), buk zwyczajny *Fagus sylvatica* w podroście, grab zwyczajny (do 60 cm), wiaź górski (do 225 cm), jesion wyniosły (do 105 cm), świerk pospolity (do 105 cm obwodu na wysokości 130 cm). Na zboczu o ekspozycji południowej występują takie gatunki drzew jak: wiaź górski występujący pojedynczo (do 180 cm), brzoza brodawkowata (do 180 cm), jesion wyniosły (do 90 cm), dąb szypułkowy (do 150 cm) oraz świerk pospolity. Z krzewów obecna jest jedynie leszczyna pospolita.

Zadania i cele rezerwatu

Głównym celem projektowanego rezerwatu leśnego jest ochrona grądu, który należy obecnie do najbardziej zagrożonego wyginieciem typu lasu w Europie Środkowej. Na terenie Nadleśnictwa Mrągowo mógłby on potencjalnie zajmować powierzchnię 40-60% (Sroczyński, Gosiewski 2000). Wraz z grądem chronione byłyby gatunki rzadkie oraz objęte ochroną prawną występujące w jego runie. Oprócz zachowania istniejących walorów przyrodniczych istotne jest również zachowanie w niezmienionym kształcie walorów krajobrazowych, które są z nimi ściśle powiązane i nie pozostają bez wpływu na występowanie i kształtowanie różnorodności gatunkowej roślin. W obrębie projektowanego rezerwatu możliwe jest również prowadzenie zabiegów zmierzających do przebudowy składu gatunkowego drzewostanu, jeśli w granicach rezerwatu znajdują się partie zdegradowanego grądu.

Projektowany rezerwat leśny „Jary Lampasza” zacznie spełniać swoje cele naukowe wówczas, gdy stanie się obiektem dalszych, wnikliwych badań. Położenie rezerwatu na szlaku rzeki Krutyni umożliwi popularyzację i wykorzystanie jego walorów, również dla celów dydaktycznych.

SUMMARY

Proposal of establishing of the forest nature reserve "Jary Lampasza" in the Mrągowo Lake District

The proposed "Jary Lampasza" nature reserve should be established in a fragment of the forest complex extending alongside the eastern shore of the Lampasz Lake in the vicinity of the Jędrychowo village colony (the Mrągowo Lake District). The area stands out with special floristical and landscape values. The main forest association is natural or almost natural *Tilio-Carpinetum*. There occur about 100 vascular plant species with strictly protected *Aquilegia vulgaris* and *Daphne mezereum*, and partly protected *Asarum europaeum*, *Convallaria majalis*, *Frangula alnus*, *Galium odoratum*.

The forest overgrows elevation and slopes of two gorges which are part of a postglacial landscape. High humidity of the gorge bottoms favour the occurrence of some plants such as *Ulmus glabra*.

The establishment of the "Jary Lampasza" nature reserve is important for the conservation of landscape and nature values of the area. The most important purpose is protection of *Tilio-Carpinetum* deciduous forest which is endangered in Central Europe now.

PIŚMIENNICTWO

- Klimaszewski M. 1995. *Geomorfologia*. PWN, Warszawa.
Kondracki J. 1994. *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*. PWN, Warszawa.
Sroczyński A., Gosiewski J. *Nadleśnictwo Mrągowo. Program ochrony przyrody. Stan na 01.01.2000 r.* Aneks do planu urządzania lasu.